

18. *Цитович П.* Курс русского гражданского права. – Т. I. Учение об источниках права. – Выпуск I / П. Цитович. – Одесса : Типография Г. Ульриха, 1878. – 134 с.
19. *Яковлев В. Ф.* Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений : учебное пособие / В. Ф. Яковлев ; науч. ред. Г. И. Петрищева. – Свердловск, 1972. – 210 с.

Шимон С. И. *Понятие имущественных гражданских правоотношений как сферы реализации и оборота имущественных прав.*

В работе обосновываются выводы о том, что основным признаком имущественных гражданских правоотношений является возможность их денежной оценки, которая достигается благодаря особенностям объекта таких правоотношений – имущественным ценностям; а также вывод о том, что не все субъективные права, реализуемые в пределах имущественных правоотношений по своему содержанию являются имущественными.

Ключевые слова: гражданские правоотношения, объект гражданских правоотношений, имущество, имущественные права.

Shymon S. *The concept of property civil legal as a sphere of circulation and property rights.*

In article author substantiates findings that the mark of property is a civil legal possibility of their monetary value, which is achieved due to the object of such relationships - property values, and makes conclusion that not all subjective rights, which are carried out within property relationships for its content is property rights.

Keywords: civil legal relations, the object of civil relations, property, property rights.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

Можайкіна О. С.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РАННЬОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ

У статті розкриваються питання: ранньої профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх у загальноосвітніх школах; проведення аналізу причин та умов виникнення зазначеного негативного соціального явища та визначення умов ефективної співпраці педагогічного колективу з батьками.

Ключові слова: делінквентна поведінка, неповнолітні особи, профілактика делінквентності

Соціально-економічні перетворення в Україні зачепили всі сфери людської життєдіяльності. Поряд з позитивними змінами, які стимулюють розвиток багатьох сфер життя, у суспільстві посилились такі негативні тенденції, як майнова нерівність, різке зниження духовних цінностей, посилення соціальної і психологічної дезорієнтації та дезадаптації, безробіття, складна криміногенна ситуація, зростання процесу деформації сім'ї. Все це позначилося на соціально-правових життєвих позиціях неповнолітніх.

Реальна ситуація в державі в умовах несприятливого впливу факторів соціальної і біологічної екології обумовила зростання небезпечних для підростаючого покоління і

суспільства в цілому явищ: ранню алкоголізацію і наркоманію неповнолітніх, омолодження злочинності, зростання числа неповнолітніх з психічними відхиленнями, злочинності серед дівчат підліткового віку, безпритульності серед неповнолітніх, особливо серед підлітків. Ці тривожні тенденції свідчать про необхідність удосконалення профілактичної діяльності держави і суспільства, всіх соціальних інститутів, створення цілісної системи ранньої профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх, захисту їх прав, підготовки до цієї діяльності батьків, вчителів, вихователів та керівників.

Питання теорії профілактики злочинності традиційно досліджуються в кримінології у вигляді системного розроблення наукових засад діяльності щодо запобігання злочинам за різними напрямками і рівнями її здійснення різними державними інституціями, розробленню заходів і засобів планомірного впливу на причини й передумови, що сприяють вчиненню злочинів, з метою їх поступового зменшення [1, с. 50].

В процесах, які визначають моральне благополуччя суспільства, значне місце належить соціально-педагогічній діяльності загальноосвітніх шкіл. Виступаючи одним із основних соціальних інститутів держави з профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх, загальноосвітня школа зустрічається з необхідністю спрямовувати та виправляти недоліки сімейного виховання і негативний вплив оточуючого середовища, полегшувати входження дітей і підлітків в різні види соціальних взаємовідносин.

Значну частину свого періоду дитинства людина проводить у навчальному закладі. Загальноосвітній навчальний заклад (школа) – це другий за значимістю після сім'ї, а в ряді випадків головний, інститут формування особистості людини. Саме загальноосвітній школі відводиться роль ранньої профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх.

За даними кримінологічних досліджень протиправна поведінка з'являється далеко не раптово, їй передують ряд вчинків, які розцінюються як аморальні, асоціальні і які говорять про деформацію особистості неповнолітнього. Дитина ще не вчинила злочин, але існують “індикатори”, за допомогою яких можна стверджувати, що при певних несприятливих збігах обставин (тиск групи ровесників, відсутність засобів до існування і т. ін.) цей неповнолітній може скоїти протиправний вчинок. Таким чином, якщо вчасно виявити дитину “схильну до протиправних дій”, і провести з нею індивідуальну профілактичну роботу, то можна запобігти злочин на ранній стадії. Необхідно направити зусилля на запобігання, завчасне попередження дії факторів, які негативно впливають на поведінку неповнолітніх, усунути джерела можливих негативних впливів, компенсувати негативні наслідки соціальних процесів.

Вчасно помічені відхилення в поведінці неповнолітніх, а також правильно організована правова, педагогічна і психологічна допомога можуть зіграти вирішальну роль у запобіганні деформації особистості неповнолітнього, яка призводить до правопорушень і злочинів.

Раннє виявлення неповнолітніх, які схильні до асоціальної поведінки, потрібно розглядати у якості початкового етапу профілактики. Звернемо увагу, що як юридичний термін, “профілактика” в широкому плані – це складна, об'єктивно

обумовлена система керованої діяльності, що закономірно формувалася на конкретному історичному етапі суспільного життя і яка забезпечує науково-теоретичну та практичну реалізацію заходів, спрямованих на запобігання злочинам і злочинності [2, с. 61].

В науковій літературі виділяють наступні стадії розвитку відхилень у поведінці:

1) несхвалювана поведінка, епізодично спостерігається у більшості неповнолітніх, пов'язана з витівками, пустощами, неслухняністю, непосидючістю, упертістю тощо;

2) засуджувана поведінка, яка викликає певний різкий осуд оточуючих, педагогів, батьків (епізодичні порушення дисципліни, випадки забіякуватості, грубості, зухвалості, брехливості, нечесності);

3) девіантна поведінка, основу якої складають морально негативні дії і вчинки (удаваність, брехня, лицемірство, егоїзм, егоцентризм, конфліктність, агресивність, крадіжки тощо), що набули характеру систематичних або звичних;

4) делінквентна (передзлочинна) поведінка, яка має зачатки кримінальної і деструктивної поведінки – епізодичні навмисні порушення норм і вимог, які регулюють поведінку і взаємовідносини людей у суспільстві: хуліганство, побиття, здирство, розпивання спиртних напоїв, злісні порушення дисципліни і загальноприйнятих правил поведінки тощо;

5) протиправна або злочинна поведінка, основу якої складають різні правопорушення та злочини.

Ці, доволі умовні етапи зазвичай змінюють один одного, створюючи певну лінію розвитку. Звісно, в деяких випадках вони можуть бути і не пов'язані між собою. Наприклад, протиправна поведінка може виникнути раптово, вразити неповнолітнього, який до цього ні в чому поганому не був поміченим, більш того, виявляв себе лише з позитивного боку. Це може бути результат сильного зовнішнього впливу, випадкового збігу обставин, психологічних стресів та інших сильно діючих патогенних факторів. Але в більшості випадків вона лише результат довготривалих несприятливих факторів, таких як: систематична неуспішність, відчуження у сім'ї, в шкільному колективі, психологічний дискомфорт, які призводять до психологічної дестабілізації, дезорієнтації, дезадаптації особистості в мікросередовищі, що її оточує.

Автори Л. І. Мороз, Р. Г. Коваль та Н. М. Прокопенко визначають, що у загальному вигляді генезис становлення особи злочинця має такий вигляд: “девіант” – “делінквент” – “злочинець” [3, с. 30].

Розвиток протиправної поведінки в різних вікових групах дітей виявляється по різному і пов'язано це з різними причинами: від біологічних факторів (пошкодження генетичного апарату, пологові травми, хвороби), соціальних факторів (погане харчування, невлаштований побут), до великих недоліків, помилок і прорахунків у вихованні в сім'ї, дитячому садочку, школі.

Розглядаючи поведінку неповнолітніх як феномен, який свідчить про той чи інший стан особистості, про певні тенденції її розвитку, педагогу необхідно розуміти, що зовнішньо схожі особливості поведінки можуть свідчити про різні процеси, які відбуваються у психіці індивіда. За зовнішніми ознаками поведінки потрібно бачити і розпізнавати її причини. Тому, проводячи класифікацію певних особливостей

поведінки неповнолітніх як відхилення від норми, потрібно враховувати стабільність і частоту їх проявів, а також особливості особистості, віку і самої ситуації. Тільки беручи все це до уваги, можна висувати свої судження і визначати засоби впливу на неповнолітніх з метою ранньої профілактики відхилень у поведінці.

Специфічне завдання загальноосвітньої школи у сфері профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх полягає у проведенні ранньої профілактики, бо ні жодна інша структура не може вирішити зазначене завдання. Виключення має лише сім'я, але сім'я нерідко сама виступає у якості об'єкту профілактичної діяльності.

Основою ранньої профілактики є: створення умов, які забезпечать можливість нормального розвитку дітей певної вікової групи; своєчасне виявлення типових кризових ситуацій, які виникають у неповнолітніх.

Рання профілактична робота потрібна у роботі з усіма віковими групами неповнолітніх, але у сучасних умовах основний акцент необхідно зробити на профілактиці відхилень у поведінці дітей молодшого шкільного віку і молодших підлітків (учні до 10-11 років). Такий висновок обумовлений численними фактами реального життя, коли доводиться застосовувати кардинальні заходи щодо позбавлення батьківських прав у відношенні дітей старшого підліткового віку із сформованим стилем поведінки і відношенням до оточуючого середовища. В таких ситуаціях доводиться включати підлітка у складний реабілітаційний процес, витратити максимальні ресурси і разом з тим не завжди отримувати позитивний результат у роботі.

У системі профілактичної роботи загальноосвітньої школи потрібно виокремити два напрямлення: заходи загальної профілактики і заходи спеціальної профілактики. Заходи загальної профілактики повинні забезпечувати залучення всіх учнів до шкільного життя і попереджувати неуспішність у навчанні. Заходи спеціальної профілактики повинні забезпечувати можливість виявлення всіх учнів, які потребують особливої педагогічної уваги, і проведення з ними роботи на індивідуальному рівні. Тут варто звернути увагу на навчання життєвим навичкам, що передбачає допомогу неповнолітнім в оволодінні навичками, які дають можливість адаптуватися до вимог сучасного суспільства, вирішувати життєві проблеми, не вдаючись до антисоціальної поведінки, розвитку здатності до самозахисту від різноманітних проявів тиску та насилля. Під життєвими навичками автор І. Д. Зверева розуміє здатність до адаптивної та позитивної поведінки, що надає можливість ефективно вирішувати проблеми та долати повсякденні труднощі [4, с. 55]. Крім цього І. Д. Зверевою визначено п'ять основних компонентів, з яких мають складатися програми розвитку життєвих навичок, а саме: самоповага й емпатія; спілкування і міжособистісні стосунки; прийняття рішень та вирішення проблем; творче і критичне мислення; уміння впоратися з емоціями та стресами [4, с. 55].

Дослідження проблем у діяльності суб'єктів профілактики, у тому числі і ранньої профілактики соціально небезпечної поведінки, дозволяють зробити висновки про те, що можуть спостерігатися відхилення в той чи інший бік. Діяльність всього педагогічного колективу у першому випадку спрямовується на дітей групи "норма" або, навпаки, більша частина педагогічних зусиль спрямовується на сім'ї і дітей "групи ризику". Результатів можна досягти лише тоді, коли школа вибудовує свою

виховну роботу так, аби у структурі загальних виховних завдань виокремлюються індивідуальні завдання спеціальної профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх.

Для того, аби школа могла виступити у якості одного з рівнів профілактики відхилень у поведінці неповнолітніх, ставши більш привабливою для учнів, необхідно:

– розвивати шкільне самоуправління як засіб формування демократичного і толерантного устрою шкільного життя;

– змінювати умови життя школи у бік різноманіття та гнучкості, збільшення для неповнолітніх ситуацій самостійного вибору, варіативності змісту освіти;

– включати у загальноосвітню програму школи технологій, які спрямовані на формування соціально відповідальної поведінки і розширення соціальної практики неповнолітніх;

– розширювати можливості системи додаткової (позашкільної) освіти;

– створювати умови для здійснення дитячих (підліткових, юнацьких) проектів та ініціатив за межами школи, у реальному життєвому просторі;

– забезпечити можливість зустрічей із дорослими, які досягли певних успіхів у житті;

– розвивати соціальне партнерство між школою та соціумом;

– включати у зміст шкільної освіти програми розвитку функціональних вмінь, у тому числі практичних соціальних вмінь, які необхідні для реалізації відповідних соціальних ролей.

Специфічні можливості школи у сфері профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх пов'язані з її можливістю швидко реагувати на ознаки небажаних відхилень у поведінці учнів.

Можна виділити наступні елементи системи спеціальної профілактики у загальноосвітніх школах:

1) виявлення та облік неповнолітніх, які потребують особливої педагогічної уваги, у тому числі визначення дітей “групи ризику” за фактором сімейного неблагополуччя;

2) аналіз причин відхилень у поведінці;

3) визначення та реалізація заходів, спрямованих на корекцію поведінки:

– пов'язаних із системою відношень всередині школи (“учень – вчитель”, “учень – учень”);

– пов'язаних із позашкільними факторами (відносини в сім'ї, відношення до дитини в сім'ї, матеріальне становище сім'ї, контакти з кримінальними групами тощо);

– пов'язаних із залученням неповнолітніх у соціально цінні види діяльності (додаткова освіта, спорт, творчість, громадська робота);

– пов'язаних із застосуванням санкцій по відношенню до неповнолітніх та їх батьків.

Існують проблеми, які відносяться до різних елементів зазначеної системи. Внутрішній шкільний облік неповнолітніх, які потребують особливої педагогічної уваги існує практично всюди. В межах профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх у загальноосвітніх школах необхідно впроваджувати таку форму обліку

як реєстр неповнолітніх “групи ризику”. На сучасному етапі роботи загальноосвітніх шкіл у сфері профілактики делінквентної поведінки неповнолітніх можна виділити дві основні проблеми, які стосуються організації обліку. Перша проблема пов’язана із використанням зібраної інформації про неповнолітніх. Така інформація є закритою. Доступ до неї може мати обмежене коло осіб. Перелік таких осіб має бути визначений керівником навчального закладу. Зазначені обмеження обумовлені тим, що зібрана інформація про того чи іншого неповнолітнього може використовуватися лише на благо дитини. У зв’язку з цим на рівні загальноосвітньої школи має бути чітко визначено, яку інформацію про дитину потрібно і можливо збирати, а яку інформацію про дитину та її сім’ю збирати неприпустимо.

Зазначеній проблемі притаманний не лише правовий, але й педагогічний характер, оскільки зловживання інформацією про неповнолітнього або навіть сам факт збирання певних відомостей може призвести до результатів, які не відповідають педагогічним і правовим цілям.

Інша проблема організації внутрішнього шкільного обліку стосується повноти даних, які потрібні для надання оперативної допомоги неповнолітнім. Дуже часто внутрішній шкільний облік сприймається як засіб попередження. Кількість дітей, які увійшли до такого обліку, розглядається органами управління освітою як суттєвий показник при оцінюванні роботи школи.

Інший аспект цієї ж проблеми полягає у тому, що на облік ставлять неповнолітніх за формальними ознаками належності до якої-небудь “групи ризику” – багатодітної, неповної, малозабезпеченої сім’ї тощо. Однак багато з цих сімей є цілком благополучними, і діти з таких сімей не потребують особливого педагогічного контролю. В той же час є зовні благополучні сім’ї, у яких гарно відносяться до дітей, але які не можуть створити для них нормальні умови зростання і розвитку.

Для ефективного вирішення завдань обліку неповнолітніх, які потребують особливого педагогічного контролю, потрібно перетворити облік із “міліцейського” у “педагогічний”.

Окрім визначеного, для ефективного впровадження заходів спеціальної профілактики на індивідуальному рівні потрібно виокремити ті ознаки поведінки неповнолітніх, які можуть свідчити про необхідність застосування зазначених заходів.

Аналіз причин відхилення у поведінці має поєднуватися із вирішенням іншого завдання – прогнозуванням можливих відхилень, їх ризику. На практиці ця ланка системи спеціальної профілактики нерідко відсутня, тому що завдання аналізу і прогнозу не визначаються. Дуже часто спеціалісти школи констатують факт певного відхилення, і на основі констатації цього факту приймають заходи, часто такі, які носять репресивний характер.

Вітчизняна система освіти і виховання має досвід проведення педагогічних консиліумів. Там, де він зберігся, його потрібно підтримати, а в багатьох випадках такий досвід потрібно відродити. Втрата зазначеного досвіду у певній мірі пов’язана із появою у загальноосвітній школі психологів, на яких стали покладати надії, що саме вони можуть все з’ясувати, пояснити і визначити, що потрібно робити. Навіть висококваліфікований психолог не може замінити педагогічний консиліум, який узагальнює різноманітні педагогічні спостереження і визначає єдину позицію відносно

способів підтримки конкретного неповнолітнього.

Завдання щодо визначення і впровадження заходів корекції поведінки неповнолітніх осіб в певній мірі вирішуються у всіх загальноосвітніх школах. Існуючі проблеми можна звести до кількох:

– заходи корекції поведінки можуть носити характер тиску на неповнолітнього, характер вимог змінити свою поведінку, хоча насправді потрібно впливати на зовнішні фактори, які провокують відхилення у поведінці;

– заходи, які застосовуються, носять частковий характер, а також не використовуються можливості співпраці з органами внутрішніх справ та іншими соціальними інститутами;

– робота з батьками як основними педагогічними партнерами школи носить епізодичний характер.

Перша із вказаних проблем багато у чому пов'язана із кваліфікацією педагогів. Вирішення другої проблеми залежить від статусу загальноосвітньої школи у конкретному районі, готовності співпрацювати в ній, хоча багато чого залежить і від ініціативи керівника (директора) навчального закладу. У зв'язку з цим при оцінюванні профілактичної діяльності школи потрібно аналізувати не лише впроваджені заходи, але й з'ясувати, які організації та установи були залучені до їх здійснення.

Ускладнення роботи з батьками в більшій мірі обумовлені припиненням практики відвідування класними керівниками (класоводами) сімей учнів і звуженням сфери спілкування вчителів і батьків. Керівники навчальних закладів відчують труднощі у створенні таких управлінських ланок, як педагогічна рада школи, опікунська рада та інших форм, які включають батьків в управління школою. В даний час невелика кількість шкіл цілеспрямовано проводить навчання батьків по педагогічним і правовим питанням. Рання профілактика делінквентної поведінки неповнолітніх в загальноосвітніх школах буде мати успіх тільки тоді, коли до неї приєднуються не лише соціальні педагоги і адміністрація шкіл, але й всі педагоги, а також діти та їх батьки.

Підводячи підсумок, зазначимо, що соціальний контроль делінквентної поведінки неповнолітніх повинен будуватися на пріоритетах ранньої профілактики. Таким чином, потрібно виробити систему заходів, які б сприяли швидкій реабілітації та реінтеграції неповнолітнього у суспільстві. Головне завдання загальноосвітніх шкіл попередити делінквентні прояви, а не боротися з несприятливими наслідками. Профілактика делінквентної поведінки неповнолітніх повинна носити комплексний характер всіх суб'єктів даної діяльності.

Використані джерела:

1. Антонян Ю. М. Социальная среда и формирование личности преступника // Неблагоприятные влияния на личность в микросреде. – М., 1975. – 150 с.
2. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): навчальний посібник / за заг. ред. О. М. Джужи. – К., 2001.
3. Сучасні стратегії міліції щодо профілактики правопорушень серед неповнолітніх : навч. посіб. / Л. І. Мороз, Р. Г. Коваль, Н. М. Прокопенко [та ін.]; за наук. ред. Л. І. Мороз. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 220 с.

4. Зверева І. Д. Розробка та впровадження програм з навчання життєвим навичкам: міжнародні і вітчизняні підходи // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 4. – С. 53-57.

Можайкина Е. С. Актуальные вопросы ранней профилактики делинквентного поведения несовершеннолетних в условиях деятельности общеобразовательных школ.

В статье раскрываются вопросы: ранней профилактики делинквентного поведения несовершеннолетних в общеобразовательных школах; проведение анализа причин и условий возникновения указанного негативного социального явления и определение условий эффективного сотрудничества педагогического коллектива с родителями.

Ключевые слова: делинквентное поведение, несовершеннолетние лица, профилактика делинквентности

Moghaikina L. S. Urgent matters of early prevention of under age delinquent behaviour on conditions of comprehensive schools functioning

The article reveals the following matters: early prevention of under age's delinquent behaviour in comprehensible schools; conducting of analysis on reasons and conditions of the stated negative social effect and identification of conditions of school staff and parents' effective collaboration.

Key words: delinquent behaviour, under age, delinquency prevention

Роговенко М. М.
Національна академія внутрішніх справ
Роговенко Д. С.
Київський університет ринкових відносин

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОТАЛІТАРНИХ СЕКТ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі діяльності тоталітарних сект в Україні. Авторами проаналізовано визначення поняття "тоталітарна секта". Надано пропозиції щодо покращення вітчизняного законодавства.

Ключові слова: права громадян, свобода совісті, тоталітарна секта, національна безпека

Сучасний світ є мінливим та багатоманітним. Ми ледь не щодня стаємо свідками масштабних соціальних, економічних та культурних змін. Кризові явища у світовій економіці, очікування другої хвилі глобальної економічної кризи породжують в людей відчуття невпевненості у завтрашньому дні. І далеко не кожен шукає поради й допомоги в традиційних релігіях. Як відзначають дослідники, характерною ознакою другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. стала поява та бурхливий розвиток новітніх релігійних рухів. Це об'єктивне явище зумовлене реакцією частини соціуму на результати науково-технічної революції, що, своєю чергою, призвело до руйнації та трансформації світоглядних парадигм і, зрештою, яскраво проявилось у своєрідному духовному бунтарстві, помітно зблизило, а подекуди й поєднало східну та західну культури, позначилось на кризі традиційних церков і релігійних вірувань [9, с. 130].

Конституція України в ст. 35 проголосила право на свободу світогляду і віросповідання [1]. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Основний закон встановлює